

A. QAHHAR

Q A N A T S I Z
C I T T A K

HKAJA

Ikkinchi basiliş

OzSSR DAVLAT NAŞRIJATI
TAŞKENT — 1937

Mas'ul muharrir *O'jasxo'rajev.*
Texnik muharrir: *Şamahmudov*
Korrektor *Ş. Aksarov.*

Basmaxonaga berildi 25/VII-1936 j. Boshga ruxsat etildi 26/IX-1936 j.
Tiraj 50000 + 125. Qo'qaz formati $72 \times 109\frac{1}{32}$ Naşriyat listi 0,68. Indeks
26-x. Şartnoma №706 ⁹⁶. Ozdavnashr № 401 Oxlit № 5257

A. Ikramov nam. O'zpoligrafkombinat. Zakaz № 1550.

Kimga „Cittak“ deb laqab qojsa boladi va nma ucun u ertalab naharda bir pjala savuq suv icadi?

Sex komsomollari ciqaraturqan de-variij gazetada „Viktorina“ ojuni bar; undagi savallar koprak texnikani organiş, sjasij savadni aşirişga xizmat qilsa-da, ba'zan, sexdagi kamciliklarni joqatişoja ham qaratilar edi.

„Cittak“ nma ucun ertalab naharda bir pjala savuq suv icadi?

Bu saval kun boji kulgiga sabav boldi. Hatta oşa suv icaturqan adam — inicka, navca jgitniñ ozi ham çeriq, egri tişlarini korsatib ilçajdi va janidagi şerigininç:

— Olgundaj behəs, tepsa tebranmas ekansan-da, Navigul! — deb bergan daş-namiga, adatdagica masxarabazlik blan çavab berib, jenmaqci boldi:

— Qandaq qılaj, ortağcan, özimga qalsa şundaq bolsin dəvmanmi... ۴

Unin asl ismi — Navi. Ozinin aşulasi, calqusi va qziqciliqi blan suhbatni gullaturoqan bolganlikdan, mahalladagi ulfatlari „gul“ — „Navigul“ deb ataganlar.

Braq, zavodda koplari uni Navigul emas, „progul“ deydilar. Əmma „progul“ deganga rañimajdi, cunki bu laqab oz zarariga qozqaloqan çiddij gapni ba'zan kulgiga, hazilga ajlantiriş amili boladi. Agar işbaşi unin işga nega kec kelgani ja bolmasa biran işni nabav qilqani toqrisida çiddij sorar ekan, şu çiddijatni boşaştiriş ucun oziga „progul“ laqabini taqış emas, buzaq bolib ma'raşga ham tajjar.

„Cittak“ — Navigul ekanini avqat vaqtida hamma bildi, əmma unin nma ucun ertalav suv icişi toqrisida turli taxminlar var edi.

Bu zavodda hamma zavodlardagi snari aşxanada udarniklar ustali bolak.

Navigul avqatini jeb, şu ustallar janidan otib ketajatganida bir keksa işçi blagidan uşlav tartdi va kursiga otquzdi.

Bu jerda devarij gazetaniñ muharriri ham oturur edi.

Keksa işçi songi goşt parçasini aqziqqa saldi-da, qoliniñ arqasi blan mojlabini ertib, Navigulga ogurildi.

— Xoş, Cittak senmi?

Hamma kulib jubardi. Keksa işçi gazetaniñ muharririga muraçaat qildi:

— Nega bunga Cittak, dev laqav qojdilarin?

Narigi ustaldan kimdir aqziqqa salgan avqatini jutajatib, palaqda tavuş blan çavab berdi:

— Nmagaki, şaxdan-şaxga sakrab juradi.

Gazeta muharriri va bu jerda oturgan başqalar ham şu gapni maqulladilar. Keksa işçi, ikki barmaqı blan mojlabini slav kuldi va dedi:

— Balalar, cittak nma ucun şaxdan şaxga sakraşini kim biladi?

Birav „avqat qdiradi“ dedi, birav „unin tabiati şundaj“ dedi, əmma hec kim quşlarnin icida en qonumsiz, beqarari cittaknin bu qiliqi toqrisida aniq bir fikr bajan qilalmadi. Keksa işci qolini kotarib, ojavurni basti:

— Buni men ham bilmajman, əmma balaligimda bir afsana eşitar edim. Sulajman pajoqambar hamma çanvarlarnin tiliga tuşunaturqan, barca çanvarlarnin padşasi bolgan emiş. Cittak unga „kavşin egri“ degan ekanmi, u, cittağa çaza bergan emiş: menga bir hassa tapib kel, u, toqri ham bolmasin, egri ham bolmasin, degan emiş. Şundan beri cittağ şundağa hassa izlav, şaxdan-şaxğa sakrar emiş. Unin bir şaxğa qonib „ciq“, dev başqasiqə sakraşi „men izlagan navda bu emas“ degani emiş. Agar „Cittak“ dev laqav qojoqan kşi, mana şu afsanadan, xabardar bolsa, çuda mas kelaturqan laqav qojibdir.

— Cittak şaxdan şaxğa sakrav, toqri ham emas, egri ham emas kaltak

izlasa, Navigul zavoddan zavodga sakrab nma izlajdi, dejsiz-da? — dedi kimdir narigi ustaldan.

— Ha, ha, ha... — dedi keksa işçi va Navigulga qaradi, — xoş, nma izlajsan?

Navigul nma dejişini bilmaj ujaq-bujaqqa qaradi, sonra ikki qolini ikki janiga „tap-tap“ urdi-da, baland, incika tavuş blan xoraz bolib qicqirdi. Ojavur basildi. Birlahza çimlikdan son kulgi kottarildi. Kulgi arasida kimnindir tavuşı eşitildi:

— Az mihnət, kop pul izlajdi!

Navigul jugurganica aşxanadan ciqib ketdi.

Motorlar guldurav, qildirak pildirav, sexda jana iş başlandı.

Həli „behəs, tepsa tebranmas“ dev daşnam bergan jgit — Qadir. Navigulga „halinga vaj“ degandaj qilib qaradi. Buni Navigul fahmlav, ozini aqlaşqə aşşildi:

— Bularniñ hammasi xusumatdan, ortaqqan. Qajsi kuni eşikniñ aldida arqan tuşib jatgan ekan; texnoruk „alib

qoj, ajaq astida jatmasin" dedi. Men alib qojmadim, „Meniñ işim emas“ dedim. Şunga texnorukniñ ham, işbaşiniñ ham, ənə u gazetciniñ ham qışı keldi. Ajtişib qaldıq.

— Ha, alib qojsañ nma qiladi? — dedi Qadir homrajib.

— Oziñ ojla, ortaqqan, bu zavodniñ arqanı kop bolsa, gajkasi kop bolsa, asbabi kop bolsa... hammasini alib qojaversam, axir nma bul.. Ajlikni aşirsın, məjli, alib qojaman...

Bu gapga Qadirniñ qışı keldi şekillik, kecgaca qavaqini acmadi. Gap sorasa donqullab çavab berdi, hatta birikki çerkidi. Avzajidan agar „Nabigul zavoddan hajdalsın“ deb qarar qilinsa, capak calaturoqan korunar edi. Qadirniñ fi'li bundaj ajnişi, Nabigulni taşvişga saldi, cunki u, Qadiroqa „Başimga iş tuşganda bakar kelaturoqan jagana adam“ deb qarar edi. Haqiqatan ham „cittak kim va u nma ucun naharda savuq suv icadi?“ degan soraqqa gazetaniñ navbat-

dagi sanida **çavab** cıqarmaslıq, işni basti-basti qilib jubariş Qadirnin qolidan kelar edi. Qadir ertasiga ham uni xuşlamadi. Navigul kop işqaldi: uni gapirtirişga, kuldurişga olgundaj urundi, hatta biran xizmatini qilişqa ham harakat qilib kordi, bolmadi. Qadir unın sozlariga acilib **çavab** bermas, xizmatini taqdim qilqanda esa „rahmat“ dejiş blan „meni laqillatmasañ-ci“ degan bir ma'nani anlatar edi.

* * *

Sex komsomollari hardıq kuni ikki saatlik şanbalik otkazmakci edilar. Şanballikka necakşi kelişini aldan biliş tapşirilgan kşi sexda rojxat qilib jurganda, Navigul taşqariqa ciqib turdi, gudok bolib, hamma avqatqa ciqib ketajatganda esa, Qadirnin aldiga kelib jioqlamsraoan tavuş blan şkajat qildi:

— Jaman adamnin mihnati ham haram ekan-da...

— Xoş, kim seni jaman dedi? Nega mihnatin haram boladi?

— Şanballikka hammani jazdi, meni

jazmadi... Men şalmi, kormi ja sinfiy duşmanmi, ortaqçan.

Qadir taaççublandi.

U, aşxanada avqat mahalida, şanbalikka rojxat qilqan kşidan nma ucun Navigulni jazmaganligini soragan edi, u kşi Navigulni kormaganligini ajtdi. Navigul esa ustalga muştlav ornidan turdi va bar tavuşi blan baqirdi:

— Jalqan gapirma... Zararkunanda ekansan oziñ. Şanbalikka kop kşi kelişiga qarşisan. Ikki-uc martaba ajtdim, arqandan ergaşib jurdim. Çorttaga ozinni anqavliqqa saldin...

Navigulniñ hazirgi halatini korgan-da harkimniñ ham rahmi kelar edi. Unin janida oturgan bir xatin, jalbariş aralaş tasalli berdi. Rojxatga jazmagan adam „rastdan ham şundaj qilqanoqa oxşajman“ deb ojladi şekillik, past tuşdi, birneca kşidan sokuş eştidi. Navigulga tasalli bergan xatin çahl blan qicqirdi:

— Biravni tanqid qiliş — uni cetga suruş emas!

Értasi, • ikkinchi almaşdan qajtişda Navigul Qadir bilan birga ketdi. Qadir anca jumşargan edi. Navigul, jaramas xulqlari var ekanini bojniga alib, ozini-ozini tanqid qilişini bilan Qadirni jana ham jumşatdi.

— Qani, rastini ajt-ci, nega qonum-sizsan?

Navigul uning bundaj saval berişini sra xahlamagan bolsa ham „xuddi şuni soraşinga mahtal edim, jaxşi soradin“ demakci bolgandaj çavab berişga şaşildi:

— Ortaqçan, men seniñ rahbarligin-da adam bolaman, dev etaginini mahkam uşlaganman. Sendan hec sirimni jaşirmajman. Dastlav kirgan zavodimdan oz ixtijarim bilan ketganim joq. U jerda bir-ikkita jaman adamlar var edi. Oziñ bilasan-ku, bizniñ ozbeklar fitna xalq: „Buninatasi undaj, bundaj“ dejaveradi. Başim kal bolsa ham, konlim nazik, artiqca gapni kotaralmajman. Ketaqalaj, dedim.“ Çavab soragani bolmadi. Azgina tamaki qajnatib icib doqtoroqa kirdim. Tamaki jaman

bolar ekan, olajazdim. Otpuska aldim. Şu blan barmaj qojaqaldim. Albatta men buni jaxşi demajman. Atam bazzaz bolgan blan, men harkimlarniñ eşigida jurganman. Farqanada bir vajga xizmatkar bolganman; barsam spravka tapaalaman, əmma barmajman, ortaqqan. Şundaqa işlarga tabim joq.

— Progul qilib boşalgan ekansan-ku.

— Joq, kejingi zavoddan... şundaj boldi. Progul qilqan edim, əmma bir kun bevaç progul qilqanim joq. Əmma spravka aliv bolmajturoqan vaçlar. Sendaj aql-rasa, tuşunaturqan bir adam bolsa zavoddan ketmas edim. Bir kuni akam oqlini kestirdi. Qandaq qilaj, umrda bir mar-tava bolaturqan tojni taşlav ketiv voladimi? Toj bolgandan kejin bir qultum-jarim qultum iciş uniñ zeb-zinati. Icgandan kejin lanç volasan-da, qandaq qilasan. Er-tasiga ham işga barmadim. Albatta men buni jaxşi demajman. Bir kuni musallasuz-dim, suzmasam bolmasedi, cunki amakim xumini qistadi. Bir ajtganida boşativ ber-

masam, jana safar bermajdi. Musallas suz-
gandan kejin qandaq qilib sabrin cdajdi,
tatib ham korasan-da. Albatta men buni
jaxshi demajman. Ertasiga kecrak, volsa
ham ishgga bardim. Emma kartoşka kav-
latganimda bir-ikki kun varalmadim. Mana
şu çuda jaman boldi, başqa progullarni
ham kozga korsatib jubardi. Kavlatmas
edim, ekkandan kejin, qandaq qilasan,
kavlab aliş ham kerak. Oziñ bilasan, bu
jil kuz jaman keldi. Albatta men buni jax-
şi demajman.

— Azmi-kopmi baqcaciliq işi bol-
gan başqa adamlarni ham bilaman, baq-
caciliq ularniñ işlariga xalal bermajdi-
ku!

— Qandaq qilaj, ortaqqan, başqa iş-
larni jiojştiraj desam ajliq jetmajdi. Pul
kerak. Ozim aciq qol jgitman. Biraqqaj-
nim ujga barsa, juz som sarf qilmasdan
çonatmajman. Başqa trikcilikka ham bir
kunda on-onbeş solka ciqimdar bolma-
sam, kecasi blan sandiraqlab ciqaman.

— Xatiniñ ham işlasini!

— Xatin işlasa-ku, satta ilikka palav qilar edik, əmma xatinimni əsti işlatkim joq. Oziñ insaf qil, xatiniñ ujdə osma qojib, surma tartib, jolinga ngaran bolib otursa, kelib cozulganında bir sidra uqalab taşlasa qandaqı, oziñ blan baravar işdan kelib, aqiz acgani qojmasa qandaq? Albatta men buni jaxşı demajman.

Navigul har gap arasida „albatta men buni jaxşı demajman“ dejişidan Qadir „şularniñ jaman ekanligini endi bilgan bolsa, demak qilmişioqa puşajman, bundan kejin ozini tijaturqanqa oxşajdi“ degan fikrgə keldi.

Xususan u, jaxşı bir ortaqnıñ jardamiga, rahnamaligiga muhtaç ekanini bildirib, „endi seniñ etagından mahkam tutdim, qajsi jolga başlasan oziñ bilasan“ deganidan kejin Qadir laqqa tuşdı.

Şuniñ ucun unıñ „hardiq aqşami biznikiga barajik, mengə aq jolga, dəvə patiha ber“ degan taklifini qajtarmadı.

Qadir, ertasi hardiq aqşami va'də qiloqan vaqtida barib, Navigulni mahalla

qzil cajxanasi aldida ucratdi. U, daftar kotargan bir kşi blan uruşar, navca, bukcajganrak bir jgit ortaga tuşib uni arqaoqa sudrar edi. Navigul Qadirni korib qazavidan tuşdi va unıñ aldiga kela-jatib daftar kotargan kşiga qarav ba-qirdi:

— Rravaccik,— dedi kokragiga muşt-lav,— savdagar emasman. Ajligimdan artdirib batinkamga bitta ip alalmajman.

Navca jgit Navigulni çahl blan sil-tadi va itarib jubardi, sonra Qadiroqa qa-rav ilçajdi-da, qolini kokragiga qojib:

— Bu la'natini alib hetin,— dedi va kelib soruşdi.

Navigul Qadirni qoltuqlav tarkoca-ga başladi. U navca jgit ham bular ke-tidan jurdi.

— Bapladimmi,— dedi Navigul ar-qasioqa, u jgitga qarav,— jiliga alti som emiş, alti tjin bermasman...

Bu qandaj maçara ekanini Qadir dasturxan ustida həligi jgit—Navigul-niñ akasidan eşitdi. Navigulga mahalla-

dan alti som qaravul puli cliqqan ekan.

Navigul qajaqqadir ketib, Qadir unın akasi blan jalqiz qaldi. Bu adam Qadirnin kelganiga kop xursandlik bildirib, ozini unga çuda jaqin aldi. Qadirnin işi, turmuşı toqrisida sorab, jaxşı tamanlariga xursandlik izhar qildi, jaman tamanlariga esa afsuslanib, agar şuni bir hafta, hatta bir kun ilgarirak bilganda jardam qiliş qolidan kelganini bildirdi. Qadir oz ujini kokumtil bojaq blan trafaret qildirib, şunga mas keladigan abazorga zariqqanini va kop maşaaqqatlar blan aran tapganini ajtganida u, xuddi „ozinda var narsani nega qdirasan“ demakci bolgandaj taaççublandi.

— Ej, axir Navigulga bir aqiz ajtmajdilar mi!

— Ajtib edim şekellik.

Bu adam şunca darqazav boldiki, hazir Navigul kelsa xuddi bir-ikki tarsaki uraturqan korunar edi.

— Ozi, bu biznin Navigul adam emas.

Jaş-da, həli aşna-aqajniğarcilikni bil-majdi. Miñ martaba ajtaman: haj, uka, aşna-aqajnilariñ bir narsağa zariqqanda, haçatini ciqariş qoliñdan kelmasa men-ğa ajt; agar jetti azdarha baravariga aqzini aciv „tapiv verma, jutaman“ de-ğanida ham psand emas, tapiv vera-man. Aqajni-ci, haj, bu dunjada aqajni boluş kerak.

Qadirniñ kelganiga jana xursandlik bildirdi, jana Naviguldan kajidi. Şundaj qadrli miñman kelişini aldinraq bilmagani savabli tajjarlik koralmaganidan na qadar xçalatda ekanini ajtiv bitiralmas edi.

Qırq jaşlardagi bir kşi kirdi. Nabi-gulniñ akasi bu adamni hurmat blan qar-şilav, Qadiroğa „amakimiz“ dev taniştir-di. Qadir bu adamniñ aftidan kasb-ka-rini belgilajalmadi. U, bir toqrida op-kalav, rajon sovetiniñ raisiga „boldi endi, aqajnim emassan, men blan gaplaşma“ degan emiş. - Allaqandaj bir tergavcini caqirtiriv (caqiriv ham emas) xop sok-

kan emiş. Qadir unın qajerda va qañdaj xizmatda ekanini soragani tar tindi.

— Men bu kşiniñ didlariga qajil boldim amaki, — dedi Naviğulniñ akasi, — ujlariñi kokumtil bojaq blan trafaret qildirğan ekanlar, havsala qilib, craqlariğa şu rañni beraturğan abazor ham qojibdirlar. Meniñ ham didim cakki emas, dev jurar edi, əmma bu kşiniñ aldilarida toqumtabiat ekanman, dev qojdim. Didni koriñ-ə, trafaretniñ rangiga jaraşa abazor!

Unıñ amakisi Qadirniñ kijim kijişiğa hajran qaldi. Qadirniñ kojlagi aq, gasltugi kok ekan, şundan ham bir gozallik tapdi. Şundaj qilib, Qadir varca gozal narsalar va husnniñ „zarşunasi“ boldi.

Naviğulniñ akasi Qadirqə, popop maşına blan gul salingan qara vaxmal bir palak korsatdi.

— Şaabdufattahxoçajev ikki juz beraman, tez menga ber, dev japişdi, — dedi avval amakisiga, sonra Qadirqə qarav. — u,

toqumtabiat bir adam... miñ tilla ber-
ganda ham nega beraj!

U, Qadirdaj gozallik zarşunasinin bir
aqliz sozini eşitiş ucun toqumtabiat kşil-
larnin miñ tillasidan vaz kecişga tajjar
ekanini va agar bir juz jgirma som
pulga haddan taşqari zariqmaqanida bu
palakni Qadiroqa satışdan kora tekinga
berişni a'la korganini bildirdi.

— Mana şu cetidan tangadaj çajini
sicqan jemaganda, beş juz somlik ma-
ta' ekan, — dedi amakisi, avval Qadiroqa,
sonra çjaniga qarab, — bu kşiga be-
raman dejsanu, meni ujaltirasan-da. Raj-
sovetnin raisiga va'da qilqan edim.

Qadir „ha, oşa adam alaqaletin“
deja almadi. Navigul keldi. Uniñ ketidan
biri naj, biri tanbur, biri dutar kotargan uc
jgit kirdi. Navigulniñ ajtişica bular ma-
halladagi havaskar sazandalar edi. Maşq
vaqtida Qadir bularda musiqaoqa hecqan-
daj hævəs kormadi. Hammasi ham qo-
qurcaqbazlar topidagi surnajciga oxşajdi:
qoli asbavda, diqqati bolak jaqda, kozi

çavdirajdi, nmanidir kutadi, nmadir
umidvar.

— Bu nma den, amaki, — dedi Navi-
gul takcadagi bir cetvert musallasni
korsatib.

— Zahri mar!

— Joq, amaki, bu — qasam. Men bu
kun qasam icaman, ja'ni bundan kejin
icmajman.

Qadir Navigulniñ nmademakci eka-
nini izahladi. Bu „qasam“ zavodda unga
„cittak“ deb nam berilişiga bolgan sa-
bavlardan biri bolganini va bu namni
qojoqanlar uni tkansiz gul osaturqan,
qiroqaqlari parvardadan qilingan ariqca-
larida sut aqaturqan vaqni izlaguci kşi,
deb ajblamaqda ekanliklarini ajtdi.

— Joq, uka, — dedi Navigulniñ ama-
kisi, Qadirniñ jelkasiga qolini taşlav, —
(Navigul icmajdi, icsa ham bitta-jarimta
icadi. Icmajdi demajman, icadi, əmma,
uniñ progul qilqanini bilmajman. Rast,
bir martaba kuzda uc-tort kun progul qil-
di. Bundan xabarim var. Şuniñ ucun

zavoddan boşadi. Əmma tuşunaturqan adam bolsa jaki oşa jerdagi adamlar ahl bolsa, buni progul demasa bolar edi. Ozi-
niz bilasiz, heckim jeb turgan nanini birav-
gaber gisi kelmajdi. Kuz jaman keldi. Kar-
toşkani ertaraq qazitiş kerak. Qazitoqan-
dan kejin uni ambarga basib qojib bol-
majdi. Agar qazitoqan haftasi bazarga
alib ciqmasa...

Navigulniñ akasi uniñ tizzasiga sekin
turtdi. U, „kop valdirama“ demakci edi,
əmma bu adam befahmlıq qilib davam etdi:

— Bazarga ciqmasa, janagi haftaga
kolxozlar bazarni kartoşka bastirib ju-
barar edi...

Navigul, Qadirniñ arqasida turib,
amakisiga homrajdi. U, şundan kejin-
gina fahmlav, gapni şuvav jubarişga
trişdi. Qadir icidan „himm“ deb Navi-
gulga qaradi-da, ojlanib qaldi.

Arada otgan sozlardan „iciş gunah
emas“ deb xulasa ciqaroqan sazandalar-
niñ cehralari acildi.

Qadir ham harxil ulfatciliklarni kor-

gan, əmma ickilik toqrisida unıñ iskardi bar — bir rumkadan artıq icmajdı. Əmma şu blan jarım şışa, caraki şışa, icganlar qatari xuşcaqcaq bolıv oturadı. Bu jerdə ham bir pjala icdi. Navigulniñ akasi jana bir pjala tutdı. Qadir konmadi. Navigulniñ amakisi qistadi. Qadir uzur ajtdi. Tamaqlari taqillav oturgan sazandalar „kotarmasalar icmasınlar“ desalar ham Navigul unamadi. Qadah toxtav qaldi. Dutarci dutarniñ qulaqını çahl blan qattiq burav, tarini uzıv jubardi. Suhbatdan nucukdir fajz ketdi. Qadir başqa icmaslik şartı blan ikkinci pjalaniñ jarmini icişga razi boldi. Navigul Qadirniñ qolini qojıv jubarmaj hammasini icişga maçbur qildi.

Qadir „endi mazam qacsa kerak“ dev ojlagan edi, aksi boldi: ikkinci pjala, birinci pjalaniñ kajfını kesgandaj boldi.

— Şuni ham icasan-da endi, ortaqçan, — dedi Navigul, — qandaq qilasan, oziñga qalsa şundaq bolsin debsanmi...

Qadir kuldi.

— Nailaç, — dedi va pjalani boşatib berdi. 3

Kejin sazandalarniñ dard blan calajatgan maşqlaridan zavqlanıb „harzaman şundaj oturiş bolib tursa cakki bolmas edi“ deb qojdi.

•••

Qadir kecase saat ucda ujoqandi, had-dan taşqari canqaqan edi. Cajnakda qalqan savuq cajni şimirib, atrafiga qaradi. Naviguldan başqa heckim qalmaqan. Qadir oşa uc pjaladan kejin jana icdimi, joqmi bilmajdi. Əmma Navigul sazandalarga „uc som ber, beş som ber alib kelaj“ deb saliq salganini tuşda korgandaj ilas-ilas xatirlajdi.

U, ornidan turmaqci bolgan edi, başi ajlanib jiqildi, koñli azdi... Sudralib avrizniñ aldiga bardı. U jerda jumalav jatgan şışani korib, koñli behalavat boldi. Kekirdi. Kekirganida tamaqı jirtilib ketgandaj boldi. Jana koñli azdi. Huşjarlikda „şer blan alişsam jeñaman“

degan Qadir, hazir bəqiniyə batib turgan qumqanni nari suruşğa madari jetmas va jana neca minut umri qalqanlığı toq-risida ojlar edi.

Ne maşaqqatlar blan ornidan turib, saatga qaradi. Saat tort. Juragi çiqillab ketdi. Bir çajğa varib sra bundaj kec qalqan emas edi. Xatini kocalarda giz-gizlab jurmaganmikan!

Darrav qajtiş nijati bolganidan, Navi-gulnikiga kelajatganini xatiniga ajtma-gan edi. Bu ham məjli, əmma şu ahval-da barsa, xatin nma deydi? Qadirni hec bu ahvalda korgan emas.

Navigulni ujqatoqan edi, turmadi. Kijindi. Navigulnin akasi u, misli tapil-majturoqan palakni orav, ixcam qilib, baqlav, paltosinin contagiga salib qoj-qan edi. Qadir, palak esida joq, nma ekan dev aliv qaramaqci boldi, əmma contagidan suquraalmadi. Kejin esiga tuşdi.

Ketdi. Jol-jolakaj inqillab varar edi. Barganda xatini mast ekanini bilmasa

keç qaloqani ucun bir-ikki donqullav qojaqalsa qandaj yaxşı bolar edi! Qadir hazır, xatini dev bolsa pari ornida koruşğa tajjar, əmma vahima parini koziğa dev qilib korsatar edi.

Ujga jetdi. Eşigi aldidə kimdir qapqara həjkəldəj bəlib turar edi. Qadir həli bu kim boluşı mumkun ekanini ojlav jetməgən ediki, u kşı kordə şəkilklik „ej, ənə, keldilər, Qadir aka!“ dəv caqirdi. Bu, məhəlləniñ qaravuli edi. Qadir tavuş bergən edi, u „bəməhəldə həmməni rəjonmə-rəjon jəgurtirib qəjəqdə qəldiniz“ dəv kəjidi və huştağini calib, uzaqlaşdı. Eşik „qit“ etdi. Eşikni jəpğən xatini ekanini Qadir bildi.

Ujga qəjsi jərak bəlan kirədi!

Eşikdən kirər ekan, kirgəndən kəjin nmə dəjişni bilməs, nmə dəsa xətin bəqirib bərajətgəndəj bolar edi.

Kirdi. Xətin bəlasini kəttə krəvatdən alib, kicik krəvatğə salər edi. Jecindi. U, Qadirəqə bir qarədi-də məst ekanini bildi, əmma özini bilməgəngə salib:

— Caj icasizmi?— dedi.

Qadir „endi bu meni caj icirib qojib, çanimni aladi-ku,“ deb ojladı-da, jerga qarav:

— Joq, carcadim, jataman,— dedi.

U hazir, xatininin qajaqqa bardin, nega bunca kecikdin,. degan soraqini kutar va şu soraqni bersa, gap eşitib bolsa ham şu taşvişdan qutulişni xahlar edi.

Xatin indamadi. Qadir „endi jatgandan kejin başladı şekillik-da“ deb ojladı. Xatin eşikni zançirladi, craqni ocurdi va kundagidaj jataberdi. „Bu, ertalav işni katta qilmaqci şekillik“ deb Qadirni vahima basdi. Şunıñ ucun xatin ertalav ujoqatib, şanbalikka bariş-barmasligini soraganda ham kozini acgani jurak qilmadi.

— Haj, dejman, şanbalikka varasizmi, joqmi?

Şanbalikka bariş u jaqda tursin, hazir, qijşiq turgan jastiqni toqırilaş ham unga malal kelar edi. Badanida issiq var, sujaklari aqrijdi. Olgundaj lanç.

Jalqanladi:

— Şanbalik qaldiriloqan emiş, — dedi kozini acib va jana darrav jumdi.

— Rastini ajtin, agar barginiz kelmasa uni ajtin. Bizda şanbalik bolsa, kel-maganlarni sazaji qiladi.

Qadir şanbalikni qaldiriloqanliqioqa xatinini işantirdi. Jana ujqioqa ketdi. Şu uxlaganica saat birda ujoqandi, əmma tur-gani juragi betlamas edi. Qandaj qilsin, umr boji jalib bolmajdi-ku. Axir turadi, qilmişi ucun xatini aldida axir çavav beradi.

Turdi. Xatin indamadi. Caj icdi. Xa-tin kundagidek. Avqatoqaca, avqatdan ke-jin ham xatin curq etmadi. U indama-gan sajin Qadir azavlanar edi. U, palak alib kelganini unutgan ekan, esiga tuş-di. Darhal uni contagidan alib, xatini-niñ aldiga qojdi, ilçajdi. Şu bahana blan ozi gap acib, uzrini ajtmaqci boldi.

— Nma bu?— dedi xatin, palakni jazajatis.

— Kravatniñ janiga asgani şundaqa

bir narsa qdirib jurgan edin şekillik. Çu-
da açajib narsa.

• Xatin palakniñ ujaq-büjaqini kordi.

— Neca pulga aldiniz?

— Qani, molçalıñni ajt-ci.

Xatin rojçanıñ sicqan jegan çajiga
barmaqini tiqib:

— Saksan som, — dedi.

— Ja'ni sakkiz juz som demakci-
misan?

— On martaba kamajtirib ajtatur-
qanı bolsam sakkiz som der edim.

Qadir palakni jazib, sinciklav qaradi.
Koziga addij, bazari palaklardan korunsa
ham, buncalik maxtavni eşitgani ucun
sra addij palak qatarida korgusi kelmasedi.

— Men, sen bilmajmiz-ku bunaqa
narsani. Buni tanijturoqanlar biladi. Agar
şu çajini sicqan jemaganda, beş juz
somlik mata' ekan.

Xatin labini burdi.

— Siz neca pulga aldiniz?

— Bir juz jgirma som.

— Pulini ham berdiniz?

— Algandan kejin beradi-da, kşi!

— Kimdan aldiniz?

— Bazardan emas, pulga zariqib nailaç satgan bir adamdan... Buniñ xuş-tari çuda kop ekan. Ozi ajtdi.

Xatin „e, gol adam!“ demakci bol-gandaj başini cajqadi va zarlanib dedi:

— Axir men buni toqsan somga almagan edim-ku!

— Qajerda. Qacan? Başqadır...

— Bazarda. Joq-e, kocada. Hec başqa emas, şuniñ ozginasi. Mana sicqan jegan çaji. Egasi bir juz jgirma som so-radi. Men jetmiş som dedim. Agar sicqan jegan jeri bolmasa saksan somga alar edim. Saksan somga berar edi.

— Joq-e, başqadır. Tuppa tuzuk, ab-rojlik bir adam rajsovetniñ raisiga va'da qilqan ekan. Meniñ juzimdan otalmaj, nailaç qaldiju!

Xatin indamadi. Palakni tahlav, us-talniñ cetiga surib qojdi.

Qadir, palak xatinga çuda jaqar, bu jaxşi iş, u jaman qilmişni juvib ketmasa

ham, harhalda xatinni biraz jumşatar degan umidda edi. Bu yaxşı iş ham jaman bolib ciqqandan soñ qunuşdı.

Xatin indamas edi.

Nega indamajdı? Qadirniñ ozi „gulahkarman“ deb turganda, eriniñ qajaqqa barganini, kimlar blan icganini, nma ucun va kim ucun bunca kec qaloqani ni bilmagan xatin nega indamajdı?

Kec boldi. Xatin çim.

Əmma bu, razilik jaki afv etiş alamati bolgan sukut emas, aquli sukut edi. Albatta Qadirniñ ornida başqa befahm ja bolmasa juzsiz bir kşi bolganda, bu sukutniñ azabini bilmas edi. Qadir bundaj ruhij çazalarga sergak edi. Uniñ ucun bundaj aquli sukutdan kora, nahaq bolsa ham, xatininiñ şapalaqlını jejiş, hatta begana şallaqi xatinniñ asmanij tuhmatiga ucraş yaxşıraq edi. Buni xatinham biladı.

Jatar mahali boldi. Xatin curq etmajdı.

Qadir tars jarilib ketajazdı.

— Axir nega indamajsan? — dedi u, kujtunib.

— Şu qiloqiliqni men qilsam siz nma qilar ediniz?

Qadir tasavvur qilib kordi: kecası saat tort jarım. Qaranqı tuşmasdan ketgan xatini mast, gandıraklav kelajadır.

Bu jaman. Qadir cdalmas, xatinga kuci jetmasa, oz başını devarlarga urar edi. Əmma xatının sukuti bundan ham jaman boldi.

— Harna qilsam qilar edim, əmma sukut qilmas edim. Bu sukutın blan meni jediñ-ku!

Xatin „ha, bunca meniñ soraşımğa iştaqmand bolsañ soraj“ demakci bolgandaj til ucida soradı:

— Bargançajinizda xatinlar kopmidi?

— Joq, bitta ham joq edi...

Qadirnin sozi aqzida qaldi. Xatin ikki qoli blan juzini mahkam qaplav, kujunib jioqladı. Bunga bala ham qoşuldi. Qadir nma qilişini bilmaj, sacinıcangalladı.

» Aquli sukut buzuldi, əmma bu, unın ruhij azabını jeñillatmadı. Kozıga Nabilgul korundi. U, sarioq va egri tişlarını

korsatib ilçajar edi. Qulaqıoqa unın gapi ham eşitilib ketdi: „qandaq qılaj, ortaçan, ozimga qalsa şundaq bolsin, deşmanmi...“

— Şaşma, menga qara, — dedi Qadir, xatının bılagidan uşlav, — bargan jerim qandaj çaj, u jerda qandaq adamlar bolganini ajtaj...

— Qandaqa adamlar bolganini kelganınızdaki ahvalınız, alıb kelgan narşanız ajtib turıbdır, — dedi xatin hiqqıllav.

— Men qanatsız cıttaknıñ ujıga vardım. U jerda qanatsız quzojunlar ham bar ekan.

Qadir, bolgan hadisani başdan ajaq hkaja qilib berdi. Xatının ceħrasi acildi va dedi:

— Demak tiliniz qısıq, unıñ ajbını açalmajsız.

— Oz gunahimga iqrar boluşdan ujalamanmi? Şunıñ ucun tilim qısıqmi? Gunahga iqrar boluşım zavodnıñ badanıdaki şundaj cipqanni jarar ekan, naxatki, meni birav ajb qılsa!

Qadir talaj vaqtoqaca uxlay almadi.

Naqxı 15t.
Цена 15к.

На узбекском языке

А. К А Х А Р

КАНАТСИЗ ЧИТТАК

Госиздат УзССР Ташкент — 1937